

УКРАЇНА І СВІТ

Збірник наукових праць

50. Там же. – С. 170.
51. Памятники литературы Древней Руси: XII век. / Сост. и общ. ред. Л. А. Дмитриева и Д. С. Лихачева. – М., 1980. – С. 412.
52. Абрамов А. И. Роль Византии и Болгарии в крещении Руси // Введение христианства на Руси. – М., 1987. – С. 86.
53. Памятники литературы Древней Руси: Начало русской литературы XI-XII века... – С. 170.
54. Памятники литературы Древней Руси: XII век... – С. 418.
55. Там же. – С. 418.
56. Гумилев Л. Н. Древняя Русь и Великая степь. Указ. соч. – С. 323.
57. Там же. – С. 328.
58. Карташев А. В. Указ. соч. – С. 167.
59. Златоструй. Древняя Русь X-XIII вв. Составитель, авторский текст, комментарий А. Г. Кузьмин, Ю. А. Карпов. – М., 1990. – С. 125.
60. Памятники литературы Древней Руси: Начало русской литературы XI-XII века... – С. 138.
61. Карташев Л. Н. Указ. соч. – С. 197.
62. Там же. – С. 198.
63. Там же. – С. 192-223.
64. Гумилев Л. Н. Древняя Русь и Великая степь. Указ. соч. – С. 330-331.

Богатирьова Г. А.

РОЛЬ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НОВИХ МОДЕЛЕЙ ОСВІТИ

Перехід суспільства до ринкової економіки визначив появу ринку праці з його досить високими вимогами до рівня кваліфікації майбутніх фахівців. Це положення загострює проблему підготовки конкурентоспроможних спеціалістів, але не знижує вимог до їх загальної, художньо-естетичної та професійної культури. Більш за все це стосується педагогів, оскільки саме у змісті їхньої діяльності закладені значні потенційні можливості щодо виховання культурної особистості.

Сучасна парадигма вищої освіти ґрунтується на трьох основних принципах: фундаментальності; варіативності та альтернативності; гуманізації навчально-виховного процесу та гуманізації його змісту. Реалізація цих принципів у змозі вирішити проблему дефіциту духовної культури як у суспільстві в цілому, так і в системі освіти зокрема. Дослідник З. І. Слєпкань стверджує, що «нова парадигма як пріоритетне завдання освіти передбачає

орієнтацію на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку” [5, с. 16]. Відмінність від старої парадигми полягає в тому, що вона спрямована на формування творчості, культури особистості.

Саме запровадження такої парадигми освіти потребує пошуку шляхів нових моделей освіти, які можуть забезпечити перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, що максимально буде сприяти розвитку особистості майбутнього вчителя та його творчій самореалізації.

Результативність вирішення цих проблем у вищій педагогічній школі залежить від художньо-естетичної підготовки майбутніх учителів. Цій проблемі приділила увагу значна кількість дослідників, про що свідчать наукові праці вчених В. Г. Бутенко, М. В. Гончаренко, І. А. Зязюна, Л. О. Карпової, В. О. Кудіна, М. П. Лещенко, В. Ф. Орлова, О. П. Рудницької, О. П. Щолокової та ін.

Становлення та розвиток художньо-естетичної підготовки майбутніх педагогів досліджувала О. П. Щолокова, яка розглядає цей процес не тільки як накопичення художньо-естетичних знань, а й “вміння переводити їх у діалогове спілкування з учнями, оскільки поєднання цих складових художньо-естетичної діяльності впливає на формування активної життєвої позиції підрастаючого покоління” [6, с. 4].

При підготовці вчителів у сучасній вищій школі приділяється недостатня увага змісту їхньої художньо-естетичної підготовки. Неefективно використовується художньо-естетичний потенціал навчальних курсів, у яких цей потенціал існує; недостатньо розроблені форми і методи художньо-естетичного змісту, метою яких є залучення майбутніх учителів до активної художньо-естетичної діяльності (йдеться про проведення дискусій, рольових ігор, використання експериментальних вправ художньо-естетичного змісту тощо); недостатньо враховується суб’єктивний художньо-естетичний досвід студентів, що не дозволяє залучати їх до діалогових форм навчання.

Аналізуючи і зіставляючи системи художньо-естетичної підготовки (вітчизняну і зарубіжну), В. Ф. Орлов стверджує, що у вітчизняній системі головною була “навчальна та професійна худо-

жньо-педагогічна діяльність". У той же час у зарубіжних дослідженнях "будь-яка проблема професійної підготовки розглядається як частина проблеми становлення, самовизначення особистості фахівця" (йдеться про формування особистості студента як суб'єкта художньо-естетичної діяльності) [2, с. 31]. На нашу думку, саме цей аспект повинен стати визначальним у художньо-естетичній підготовці сучасних педагогів.

Ми звернулися до робіт вітчизняних вчених, які вважали необхідним вивчити зарубіжний досвід художньо-естетичної підготовки спеціалістів. Мова йде про праці Л. М. Ващенко, Я. С. Колибаб'юк, С. Г. Мельничука, В. Ф. Орлова та ін. Зміст художньо-естетичної підготовки у вищих навчальних закладах (зокрема у Канаді та Великобританії) пов'язаний з вивченням інтегрованих курсів, матеріал яких сприяє оволодінню студентами знань з різних видів мистецтва (живопису, музики, архітектури та інших). Ми погоджуємося з думкою вчених, які вважають, що саме інтегративні культурологічні курси розвивають художній смак, сприяють формуванню майбутніх професійних відносин та художньо-естетичних потреб в житті й мистецтві.

З нашої точки зору, зміст художньо-естетичної підготовки реалізується за допомогою розроблених технологій. Зарубіжні вчені Г. Хант і М. Дейнека відзначають, що художньо-естетичні технології повинні включати в себе навчально-виховні блоки: "Святкування", "Спостереження та аналіз", "Експериментування", "Дослідження", "Конструювання", "Інтерв'ювання", "Схематизація", "Координатно-графічна інтерпретація" тощо. Розкриваючи зміст технологій, дослідники вказують на необхідність інтеграції різних видів діяльності, яка передбачає активну педагогічну діяльність й залучення студентів до творчої художньо-естетичної діяльності [7].

Найбільш вагомими навчальними курсами художньо-естетичної підготовки студентів у вітчизняній вищій школі визнані "Світова художня культура", "Історія та теорія української культури", "Історія українського образотворчого мистецтва" та ін. Вважаємо за доцільне відзначити, що йдеться про підготовку фахівців як мистецьких спеціальностей, так і немистецьких.

На жаль, у сучасній педагогічній практиці вищої школи досить часто названі дисципліни носять характер “механічного вписування” їх в навчально-виховний процес, тобто введення їх в традиційну схему викладання предметів згідно з існуючим “навчальним планом”. Завдяки вивчення культурологічного потенціалу курсів має відбуватися підготовка якісного суб’єкта педагогічного процесу, котрий має працювати не із “знаннями-інформацією”, а передусім з “культурною ситуацією”.

Значне місце серед них займає нормативний курс “Культурологія”. Пріоритетним завданням курсу є формування цілісного уявлення про культуру як інтегральне явище; вивчення результатів культурної діяльності людства. Проаналізувавши навчально-методичний комплекс курсу (підручники, посібники, програми), ми дійшли висновку, що першочерговим завданням є формування уявлень майбутніх педагогів про себе як про суб’єктів культурно-історичного процесу, творців культурних цінностей.

Важливою складовою курсу є “спілкування” студентів з творами мистецтва, формування їх художньо-образного мислення, розвитку художньо-естетичних смаків. На думку П. С. Соболева, “ціннісна значимість твору мистецтва відкривається тільки тим..., котрі досягли духовної зрілості, набули достатній досвід спілкування із мистецтвом, володіють необхідною естетичною і художньою освіченістю, гуманістичними ціннісними орієнтаціями і мають сформований художній смак” [3, с. 49].

Відомо, що фундаментом розвитку національної культури є мистецтво. Дослідник основ художньої культури В. О. Лозовий відзначає, що оволодіння основними знаннями про мистецтво – “необхідний компонент становлення загальної і професійної культури фахівця будь-якого профілю, невід’ємна риса інтелігентної людини” [4, с. 3]. Будь-який педагог (незалежно від притаманних йому освітянських функцій) має виступати як елемент культури. Одна з його найважливіших функцій – бути “живим носієм” певних видів діяльності та культурологічного досвіду.

Розглядаючи культурологічні проблеми становлення і розвитку вищої педагогічної освіти, Т. Іванова відзначає, що саме ця освіта потребує особливої уваги. В аспекті досліджуваної пробле-

ми набуває значення формування особистості вчителя, його культури. Дослідник зауважує, що освіта виконує функцію “транслятора художньої культури”, оскільки вона і є “важливішою частиною людської культури” [1, с. 33].

Враховуючи положення, сформульовані О. П. Щолоковою, про те, що “художня культура виступає сьогодні як наука, котра інтегрує різні форми художньої діяльності” [6, с. 25], ми вважали за необхідне при вивченні культурологічного курсу реалізувати інтегративний підхід. Відомо також, що художня культура особистості формується саме в художньо-естетичній діяльності. Мова йде про курс “Основи образотворчого мистецтва”, який викладається на індустріально-педагогічному факультеті КДПУ при підготовці майбутніх учителів праці.

Ми вважали за доцільне взяти за основу запропоновані О. П. Щолоковою складові компоненти художньо-естетичної діяльності: пізнавальний, ціннісно-орієнтаційний, комунікативний, перетворюючий, художньо-творчий. Пізнавальний компонент забезпечується певним рівнем художньої компетенції студентів в галузі класичного й народного мистецтва. Мова йде про інформаційну насиченість занять матеріалом, що сприймається переважно візуально. Він дає студентам уявлення про основні види й жанри мистецтва (теми курсу: “Жанри живопису”, “Гравюра та її види”, “Зображення людини в скульптурі”, “Основні архітектурні стилі”, “Зображення людини в скульптурі”, “Морфологія – наука про систему видів народного мистецтва” та ін.). У ході вивчення цих тем студенти отримують основні відомості про види образотворчого мистецтва, функції цього мистецтва в суспільстві, різні можливості кожного з його видів. Важливим є вивчення “мови” мистецтва та основних засобів виразності. Студентам під час вивчення матеріалу вище перерахованих тем був запропонований ряд художньо-творчих завдань, метою яких стала систематизація художньо-естетичних знань (наприклад, осмислення виразних можливостей різних візуальних форм, природних матеріалів, а також вивчення художніх традицій їх відтворення у сучасному костюмі або інтер’єрі).

З цією метою майбутнім учителям праці було запропоновано також прийняти участь у підготовці інформаційно-тематичних годин, присвячених художньо-творчій діяльності художника, народного майстра; історії розвитку художніх промислів; роботі культурологічного клубу “Я і творчість”; інтелектуальному аукціоні творчих ідей; випуску стендів культурологічної тематики і так ін. Ці форми представляють собою систему цілеспрямованих заходів викладача і студентів. На пізнавальному етапі цієї діяльності вирішується питання накопичення художньо-естетичних знань, студенти вчать спостерігати, у них розвиваються почуття, емоційні переживання, усвідомлення цінності художнього твору, відбувається зростання художньо-естетичної інформації до рівня набутих професійних знань в галузі художньо-естетичної освіти.

Другий етап художньо-естетичної діяльності – ціннісно-орієнтаційний. Його основна мета: сформувати вміння сприймати твори мистецтва, що означає накопичення емоційно-чуттєвих образів шляхом створення такого художньо-інформативного простору, який забезпечує повноцінне “спілкування” з мистецтвом.

Щоб художній твір став надбанням іншої людини, останньому необхідно мати здібність осмислити зміст твору, який має йому “відкритися”. Зміст художнього твору може бути осмислений з філософських, моральних, естетичних, психологічних позицій. Особа, яка сприймає художній твір, сама починає генерувати “художні ідеї”, що виникають під впливом художнього твору в її свідомості. Як відзначає П. С. Соболев, “сприймання твору супроводжується безпосередніми ціннісними відгуками свідомості реципієнта, які викликаються враженням “від рівня майстерності автора твору” [3, с. 480]. Майбутній вчитель, який у процесі навчання володіє художньою культурою, може переходити поступово на більш високий рівень “власних аксіологічних роздумів про твори як художні цінності” [Там же].

Нами були визначені етапи спілкування та сприйняття творів мистецтва, до яких ми віднесли виникнення інтересу; формування здібності до сприйняття художнього образу; зосереджене розглядання та емоційне переживання твору як художньо-образної

цілісності; інтерпретація та аналіз творів мистецтва; здатність до розуміння художньо-естетичної інформації та творчої інтерпретації образного змісту творів; сприйняття твору мистецтва як художньо-образної цілісності.

Наступний – комунікативний етап художньо-естетичної діяльності. Він полягає в організації такого художнього “простору спілкування”, який передбачає перебудову системи взаємовідношень викладача і студентів. Мова йде про дотримання принципів співробітництва й співтворчості; створення атмосфери співчуття й співпереживання; створення умов для розширення й збагачення емоційно-чуттєвого досвіду студентів. Значну роль відіграє “ситуація успіху”, створення якої сприяє набуттю художньо-естетичних вражень. Саме вона спонукає студента до творчої роботи, сприяє вивільненню творчої енергії, оригінальної думки тощо.

Не менш важливим є перетворюючий компонент художньо-естетичної діяльності. При доборі змісту завдань студентам на цьому етапі необхідно було враховувати важливість сприймання викладачем процесу спілкування з мистецтвом як цілісного, синергетичного. Інформація потребує від студента додумування, у результаті чого активізується дія асоціативного нелінійного мислення. Цьому, на наш погляд, мають сприяти невербальні способи одержання знань у галузі мистецтва: наявність синкретичних форм художньо-естетичної діяльності, що включають слово, музику, рух тощо; ініціювання процесів фантазії, творчої ініціативи; стимулювання асоціативних процесів (здібність мислити образно).

У ході вивчення курсу “Основи образотворчого мистецтва” як складової художньо-естетичної підготовки студентів нами була використана система засобів народного мистецтва, яка включала в себе сукупність різноманітних видів художньо-естетичної діяльності. Завдяки цьому народне мистецтво та методика використання його виховного потенціалу в навчально-виховному процесі створює значні можливості для реалізації інтегративного підходу до формування художньої культури майбутніх учителів праці. Ці складові дозволяють реалізувати нові підходи й нові моделі при підготовці творчої особистості вчителя у вищій школі.

Література

1. Іванова Т. Культурологічні проблеми становлення і розвитку вищої педагогічної освіти // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: Зб. наук. праць. – Л.: Світ, 2000. – Вип. 5. – С. 30-35.
2. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія: Монографія / За ред. І. А. Зязюна. – К.: Наукова думка, 2003. – 262 с.
3. Основы теории художественной культуры: Учебное пособие / Под ред. Л. М. Мосоловой. – СПб.: Лань, 2001. – 288 с.
4. Основи художньої культури. Теорія та історія світової художньої культури. – Ч.1 / За ред. В. О. Лозового, Л. В. Ануциної. – Х.: Основа, 1997. – 320 с.
5. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 2005. – 239 с.
6. Щодокова О. П. Система професійної підготовки студентів педагогічних вузів до художньо-естетичної освіти школярів: Автореф. дис... докт. пед. наук; 13.00.01; 13.00.04.- К., 1996. – 43 с.
7. Hunt G., Deineka M. Activ Learning. – Ontario, 1986. – 112 p.

Вегерчук С. М.

БРОДНИКИ ТА ГАЛИЦЬКІ ВИГНАНЦІ: ПРОБЛЕМА ЕТНІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО ПОХОДЖЕННЯ

У руському літописанні багаторазово повідомляється про бродників на Подонні, але вони жодного разу не згадуються під таким терміном у Галицькому Пониззі й на Дунаї. Однак про придунайських бродників є свідчення в інших джерелах того часу.

Спробуємо їх розглянути. Вірогідно, свідчення, які відносяться до бродників у Галицькому Пониззі містяться у п'ятьох угорських і папських грамотах 1222-1250 рр. У Дністровсько-Карпатських землях бродники вперше згадуються в підтвердній грамоті 1222 р. угорського короля Андрія II лицарям Тевтонського ордену, що володіли Землями Бирси. Найвизначніша звістка про бродників міститься в посланні короля Угорщини Бели IV папі Іннокентію IV 1250 р. Король просить допомоги в папи у боротьбі проти монголів і мотивує її тим, що "країни,... які межують зі сходу з володінням нашого королівства, а саме Русь, Куманія, Бродники [Brodnic], Болгарія, у більшій їхній частині раніше були підлегли нашої владі", стали данниками татар [8: 40].